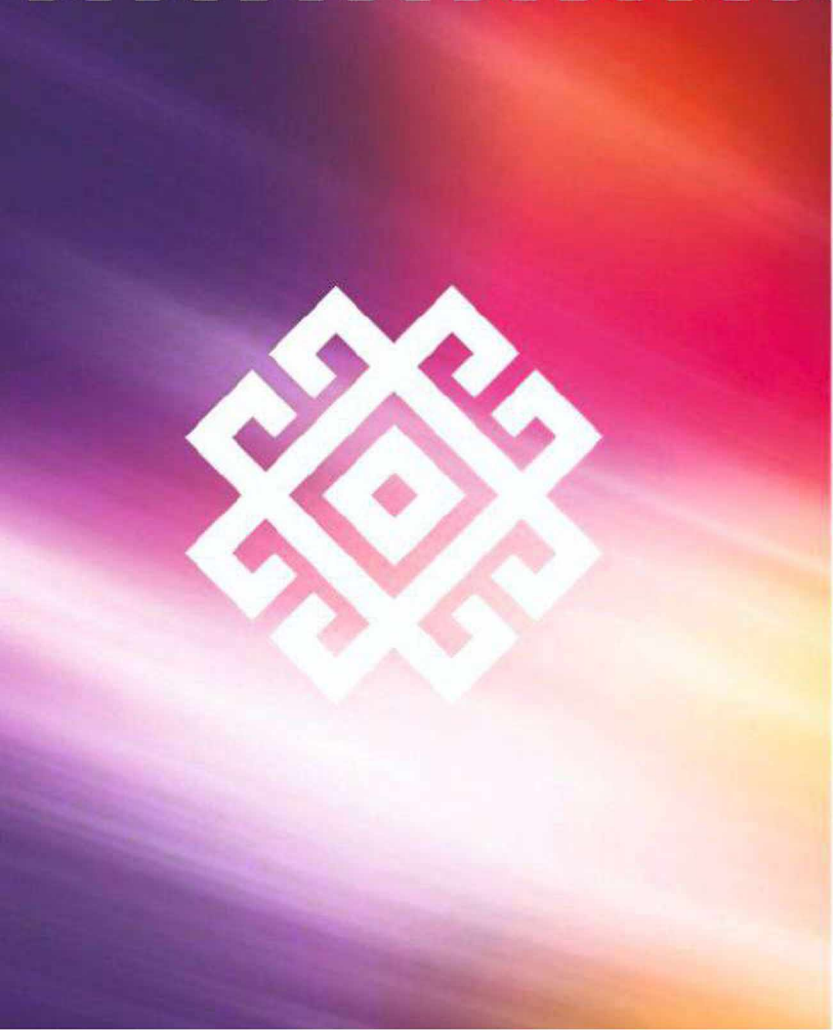

№3
2024

ЎЗБЕКСТАН МАМЛЕКАТЛИК КОНСЕРВАТОРИЯСИ
НОКИС ФИЛИАЛИ

MUSIQ VA SAN'AT AJOBO KOTNOHASI | БЕЎТХИҚ ҚҲҲҚҚ Қ ҚҚҚҚҚ Қ ҚҚҚҚҚҚ | BULLETIN OF MUSIC AND ART

MUZÍKA HÁM KÓRKEM ÓNER XABARSHÍSÍ

ILIMY - METODIKALÍQ JURNAL

**ÓZBEKSTAN RESPUBLIKASÍ JOQARÍ BILIMLENDIRIW,
ILIM HÁM INNOVACIYALAR MINISTRILIGI**

ÓZBEKSTAN RESPUBLIKASÍ MÁDENIYAT MINISTRILIGI

**ÓZBEKSTAN MÁMLEKETLIK KONSERVATORIYASÍ
NÓKIS FILIALÍ**

**MUZÍKA HÁM KÓRKEM ÓNER
XABARSHÍSÍ**

Ilimiy-metodikaliq jurnal

MUSIQA VA SAN'AT AXBOROTNOMASI

Ilmiy-uslubiy jurnal

ВЕСТНИК МУЗЫКИ И ИСКУССТВА

Научно-методический журнал

BULLETIN OF MUSIC AND ART

Scientific-methodical journal

№ 3/2024

VIOLONCHEL SAZ ÁSBABINIŇ KELIP SHIĞIWI, ORKESTR HÁM KAMER ANSAMBLERINDE TUTQAN ORNI

Zuxurov M.

Ózbekstan mámleketlik konservatoriyası Nókis filiali

Annotaciya: Bul maqalada Violonchel saz ásbabınıń XVI ásirdeń baslarman XX asirge shekem dúnyaga belgili ustalar tárepinen qalıplestirilip, rawajlanıw dáwiri haqqında sóz etilgen.

Gilt sózler: Violonchel, skripka, Nikolo Amati, Juzeppe Guarneri, Antonio Stradivari, Karlo Bergonzi, Domeniko Montagnana, Domeniko Gabrielli, Pablo Kasals, Gasparo de Salo hám Paolo Magini, R. Shumann, A. Dvorjak, P.I. Chaykovskiy, Betxoven.

Аннотация: В данной статье рассказывается о периоде развития музыкального инструмента виолончель с начала XVI по XX век, сформированного всемирно известными мастерами.

Ключевое слово: Виолончель, скрипка, Никколо Амати, Джузеппе Гварнери, Казамонио Страдивари, Карло Бергонци, Доменико Монтаньяна, Доменико Габриелли, Пабло Казальс, Гаспаро да Соло и Паоло Маджини, Р. Шуванн, А. Дворжак, П. И. Ширхойковский, Бетховен.

Annotation: This article describes the period of development of the musical instrument cello from the beginning of the 16th to the 20th centuries, formed by world-famous masters.

Keywords: Cello, violin, Niccolo Amati, Giuseppe Guarneri, Casamonio Stradivari, Carlo Bergonzi, Domenico Montagnana, Domenico Gabrielli, Pablo Casals, Gasparo da Solo and Paolo Magini, R. Schuvanne, A. Dvorak, P. I. Shirkhoikovsky, Beethoven.

Violonchel dizaynında shpil payda bolıwınan aldın, ásbap shpiliniń, tuyaqları tárepinen uslap turılğan. Violoncheldiń payda bolıwı XVI - ásir baslarına tuwrı keledi. Ol dáslep qosıq jırlaw (yamasa joqarı registrdagı ásbaptı shertiw)

ushın janapayshı ásbap retinde isletilgen. Kólemi jaǵınan bir-birinen úlkenligi, tarları sanı hám sazlanıwı menen pariq qılatuǵın kóplegen violonchel sortları bar edi (kóbinese olar zamanagóy seslerden tómennlew sesler uyǵınlıǵına dúzilgen).

XVII-XVIII - ásirlerde Italiya mektepleriniń belgili muzıka ustaları (Nikolo Amati, Juzeppe Guarneri, Antonio Stradivari, Karlo Bergonzi, Domeniko Montagnana) umtılw-háreketleri menen bekkem ornatılǵan dene ólshemine iye klassik violonchel modeli jaratıldı. XVII - ásir aqırında violonchel ushın birinshi jeke atqarıwshı dóretpeler payda boldı - Domeniko Gabrielli tárepinen sonatalar hám riserkarlar. XVIII - ásirdeń ortalarına kelip violonchel koncert ásbabı retinde qollanıla basladı. Onnan jaqtılaw, tolıqlaw dawıs hám rawajlandırılǵan atqarıw texnikası sebepli ol aqır-aqıbetinde muzikalıq ámeliyattan viola de gamba ornın iyeledi.

Violonchel, sonıń menen birge, simfonik orkestr hám kamer ansambilleriniń bir bólegi bolıp tabıladı. Muzıkadaǵı jetekshi ásbaplardıń biri retinde violoncheldiń juwmaqlanǵan dúzilisi XX asirde belgili muzıkashı Pablo Kasalstıń umtılw-háreketleri menen júz bergen. Bul ásbaptı jırlaw mektepleriniń rawajlanıwı kóplegen virtuoż violonchelshilerdiń payda bolıwına alıp keldi, olar úzliksiz túrde resitallarda qatnasa basladı. Violoncheldiń repertuarları júdá keń bolıp, onıń júdá keń kólemdegi kóplegen koncertler, sonatalar, hám jeke dóretpeleri bar.

Violonchel saz ásbabın islep shıǵarıwda ataqlı, tanımalı bolǵan eki ustanı esleymiz. Bulardan Gasparo de Salo hám Paolo Magini. Olar XVI –XVII - ásirlerdiń aqırlarında jasaǵan hám olardıń birinshisine tórt tarlı zamanagóy skripkanı "oylap tabıw" skripka yamasa kontrabastı jaqsılaw hám olar arasındadı seslerdi uyǵınlastırıw maqsetinde, violoncheldiń jaratılıwı payda bolǵan. Ústalar tárepinen jaratılǵan birinshi zamanagóy violoncheldiń rawajlanıwındaǵı tuwrı joldı ele anıq túsinegenligi sebepli, bul tek Antonio Stradivari tárepinen tolıq juwmaqlanǵan. Bul ásbap oq jaylı (smıchok) ásbaplar shańaraǵınıń basqa barlıq wákilleri sıyaqlı dúzilgen tórt tarǵa iye. Olar alt gıltinen tómenn esitilip bir oktava pás dawıs shıǵaradı hám úlken oktavanıń Do hám Sol, kishi oktavanıń Re hám Lya

seslerin beredi. Sol sebepli violoncheldiń dawısı juwan, kólemi úlken jáne onıń dawısının xarakteri júdá rań-báreń esitilip, violoncheldiń hár bir tarınıń ayrıqsha dawıs reńi bolıp tabıladı. Violoncheldiń tómén registrinde úlken dawıs tolıqlıǵı bar. Texnikalıq tárepten violonchel derlik jetiliskeń ásbap bolıp tabıladı. Ol skripka hám violaǵa tán bolǵan barlıq texnikalıq názikliklerge iye, biraq olardı tákirarlaw ushın, shınıǵıw qaǵıyda jolı menen de, olarda kóbirek miynet talap etiledi.

Qısqa qılıp aytqanda, violoncheldiń texnikası skripkaǵa qaraǵanda bir qansha quramalıraq. Violonchel orkestrde payda bolǵan dáslepki kúnlerden baslap, aq hám ásirler dawamında ol jerdegi atqarıw poziciyaları bolsa ğayrı tábiy edi, sol waqıtta zamanlaslarınıń hesh biri violoncheldiń bay kórkem hám atqarıwshılıq qábiletin bilmes edi. Muzıka keskin aldınǵa jılıǵan sol waqıtlarda da violoncheldiń wazıypaları ápiwayı hám hátte keyingi dárejede bolıp qaldı. Iogann Sebastyan Bax sıyaqlı orkestrdiń ullı ustası hesh qashan violonchelde óz páziyetlerin kórsete alatuǵın qosıq namalarına tayanbaǵan.

Betxoven violoncheldiń haqıyqıy salawatın anıqlaǵan jáne onı orkestrdegi haqlı túrde múnásip orınǵa qoyǵan birinshi klassik kompozitor edi. Azmaz waqıt ótkennen, romantikler - Weber hám Mendelsson - orkestrde violoncheldiń ańlatpalı quralların jáne de tereńlestirdi. Olarǵa qashannan berli sırlı, fantastik hám tınıshsızlanıw sesler uyǵınlıǵı kerek edi hám olar bunı violonchel seslerinde tawıp, olardan eń múnásip tárizde paydalanıwdı basladı. Atap ótiw kerek, házirde barlıq kompozitorlar violoncheldi júdá qádirleydi - onıń jaǵımlılıǵı, shın júrektenligi hám dawıs tereńligi, atqarıw sapası ázelden-aq, sázendelerdiń ózlerinińde, tınılawshılarınıńda kewilinen jay alǵan. Skripka hám pianinadan keyin violonchel orkestr yamasa piano menen birge koncertlerde jırlaw ushın mólsherlengen kompozitorlar óz dóretpelerin oǵan baǵıshlaǵan eń ardaqlı ásbap bolıp tabıladı.

P.I.Chaykovskiy óziniń “Rokoko temasındaǵı variaciyalar” shıǵarmasında violonchelden júdá kóp paydalanǵan hám ol violonchelge sonday huqıqlar, imkaniyatlar bergen, ol óziniń bul kishi shıǵarmasın barlıq koncert programmalarına múnásip bezew etip, violonchel atqarıwshısına haqıyqıy uqıptı

talap etken, onıń ásbabın ózlestiriw ushın tıńlawshılar arasında eń úlken tabıslarǵa erisken, bulardan K. Sen-Sans koncerti hám Betxovenniń pianino, skripka hám violonchel ushın kemnen-kem atqarılǵan úshlıq koncerti bolıp tabıladı. Ardaqlılar arasında, biraq kemnen-kem atqarılǵan R. Shumann hám A. Dvorjaktıń violonchel koncertleri de bar.

Qásiyetleri. Violonchel tarlarınıń dúzilisi: C, G, D, A (úlken oktavanıń C, G, kishi oktavanıń D, A), yaǵnıy altodan bir oktava tómende. A tarlı shertiwdiń rawajlanǵan texnikası sebepli violonchel diapazonı júdá keń - C dan (úlken oktavaǵa deyin) A4 (tórtinshi oktava) hám odan joqarı. Notalar haqıyqıy dawısına kóre jetkilikli, tenor hám trebl gıltlerinde jazıladı. Atqarıwshı atqarıp atırǵanda violoncheldi polǵa pin menen qóyadı, bul tek XIX - ásir aqırında keń tarqaldı (bunnan aldın ásbap ayaqlardıń dizeleri menen uslanǵan). Zamanagóy violonchellerde francuz violonchelshi P. Tartelier tárepinen oylap tabılǵan bolıp iymek sıızıqlı shpil keń qollanıladı, bul ásbapǵa tegislew poziciyanı beredi, atqarıw oynaw texnikasın azmaz ańsatlastıradı. Violonchel jalǵız ásbap retinde keń qollanıladı, violoncheller toparı tarlı hám simfonik orkestrlerde qollanıladı, violonchel tarlı kvartettiń májburiy qatnasıwshısı bolıp, ol eń tómén (geyde qollanılatuǵın kontrabasdan tısqarı) esaplanadı. ondaǵı saz ásbaplarınıń dawısında basqa kamer ansambllerinde de tez-tez isletiledi. Ansambller orkestr partiturasında violonchel bólegi viola hám kontrabas bólimleri arasına jazıladı.

Violonchel shertiw texnikası. Violonchelde jırlawda oynaw principi skripka saz ásbabı menen birdey, biraq ásbaptıń úlkenligi hám pleyerdiń túrli poziciyası sebepli violonchel shertiw texnikası talay quramalı. Harmonika, pizzikato hám bas barmaq isletiledi. hám basqa oyın texnikası. Violonchel dawısı shireli, sesler uyǵınlıǵı hám kúshli, tómengi tarlarda joqarı registrda biraz qısılǵan.

Violonchel tarlarınıń dúzilisi: C, G, D, A (“C”, “G” úlken oktava, “D”, “A” kishi oktava), yaǵnıy altodan bir oktava tómende. Rawajlanǵan tarlı shertiw texnikası sebepli violonchel diapazonı júdá keń - C (úlken oktavanıń C) den A4 ke

shekem (tórtinshi oktavanıń A) hám odan joqarı. Notalar haqıyqıy dawısına kóre jetkilikli, tenor hám trebl gıltlerinde jazıladı.

Violonchel atı italyancha violoncello sóziniń aqırınan kelip shıqqan bolıp, "kishi violon" degen mánisti ańlatadı. Viola ("ullı viola") viola shańaraǵınıń (viola de gamba) yamasa skripka shańaraǵınıń (viola de braccio) tiykargı aǵzası edi. Búgingi kúnde "violon" termini ádetde XVII ásirdeń aqırlarında Britaniya hám ásirese Fransiyaдан tısqarı kóplegen mámleketlerde modadan shıǵıp ketken violalardıń eń tómén chastotalı ásbabın ańlatadı, olar taǵı yarım jıl aman qalǵan. Bir neshe ásir aldın biyik skripkalar shańaraǵı bul mámlekette de úlken maba qazanǵan. Simfonik orkestrlerde ol ekinshi eń úlken tarlı ásbap esaplanadı (kontrabas eń úlken). Sonday etip, "violonchel" atında "bir" ("úlken") kúsheytiriwshisi de, "violonchel" ("kishi") de bar edi. XX ásirdeń baslarında, jetpey atırǵan túbirdi kórsetiw ushın atı apostrof benen "violonchel" ge kemeytiw ádetdegi halına aylandı. Endi tolıq belgi retinde "violonchel" sózin apostrofsız isletiw ádetdegi jaǵday bolıp tabıladı. Viola orta ásir latinsha vitula sózinen kelip shıqqan bolıp, tarlı ásbap degen mánisti ańlatadı.

Paydalanılǵan ádebiyatlar :

1. Bekker X., Rinard D. Violonchel shertiw texnikası hám kórkem óneri.- M., 1978 jıl.
2. Bawırrang A. Violonchel shertiw usılı haqqında dóretpeler.- M., 1960 jıl.
3. Davydov K. Violonchel shertiw mektep. - M., 1958.
4. Flesh K. Skripka shertiw kórkem óneri.- M., 1964 jıl.
5. Yankelevich Yu. I., Pedagogikalıq miyraslar.- M., 2002 jıl.

MAZMUNÍ

MUZÍKATANÍW

1	Allanbaev R.O. QOSÍQSHÍLIQTÍN BÚGINGI KÜNDEGI ÁHMIYETI.....	3
2	Kulchigayeva M. QORAQALPOQ XALQ QO‘SHIQLARINING O‘ZIGA XOS XUSUSIYATLARI HAQIDA	10
3	Charshemov J., Muratbaeva R. JANA RUXTAGÍ XALÍQ QOSÍQLARÍ.....	16
4	Charshemov J. XVI-XVII ASRLARDA BALETNING YEVROPADA KLASSIK RAQS TURI SIFATIDA RIVOJLANISHI	22
5	Abatbaeva R. QORAQALPOQ MUSIQA SAN‘ATIDA SYUITA JANRINING RIVOJI.....	28
6	Rasbergenova X.S. MUSIQANING INSON SALOMATLIGIDAGI O‘RNI VA AHAMIYATI.....	38
7	Abdisultanov J. QARAQALPAQ MUZÍKASINDAGÍ JANRLÍQ ÓZGESHELIKLER (QARAQALPAQ MUZÍKALÍ DRAMALARDÍN PAYDA BOLÍWÍ HÁM RAWAJLANÍWÍ).....	43
8	Charshemov J., Orazalieva G. BAROKKO DÁWIRINÍN GARMONIYASÍ.....	49
9	Zuxurov M. VIOLONCHEL SAZ ASBABINÍN KELIP SHÍGIWI, ORKESTR HÁM KAMER ANSAMBLERINDE TUTQAN ORNI.....	54
10	Uzoqov D.S. UYG‘UR MUSIQALI TEATRINING MARKAZIY OSIYODA PAYDO BO‘LISHI.....	59

KÓRKEM ÓNER

11	Mamutov P.A. KOMPOZITOR HIKMAT RAJABOV ÓMIRI HÁM DÓRETIWSHILIGI HAQQÍNDA.....	65
12	Abdikarimova I. QARAQALPAQSTAN RESPUBLIKASINDAGÍ BIRINSHI FLEYTA ATQARÍWSHÍSÍ.....	71
13	Sobirjonov A. O‘ZBEK OPERA XONANDALIGIGA VA MILLIY QO‘SHIQCHILIGIGA ERGASH YO‘LDOSHEVNING QO‘SHGAN HISSASI.....	76
14	Saidxonov A.S. XX ASR YANGI VENA MAKTABI IJODKORLARI TARIXNING YANGICHA KO‘RINISHI.....	80
15	Dauletbaev T.Q. QORAQALPOQ BAXSHICHILIK SAN‘ATINING RIVOJIDA G‘AYRATDIN UTEMURATOVNING MEHNATLARI....	90
16	Matimuratov S. QARAQALPAQ KÓRKEM ÓNERINDE XOSH HAWAZ BÚLBÚL TAMARA DOSHUMOVANÍN TUTQAN ORNÍ...	95
17	Ońgarbaeva L. CHANG SAZ ÁSBABINÍN TARIYXÍ HÁM USTAZ ATQARÍWSHÍLARÍ.....	100
18	Sharipov A.Sh. XONANDALIKDA IJROCHILIK TAMOYIL VA ME‘ZONLARI.....	106

MUZÍKA PEDAGOGIKASÍ

19	Rajabov X.J. QASHQAR RUBABI BASLANG'ISH SABAQ BARISINDAGÍ TÁLIM MASHQALALARI TIYKARINDA.....	110
20	Abatbaeva U.A. ART-PEDAGOGIKALIQ HÁM ART-TERAPEVTIKALIQ TEXNOLOGIYALAR TIYKARINDA BASLANG'ISH KLASS OQIWSHILARIN ESTETIK TÁRBIYALAW MODEL.....	118
21	Jumaniyazov O'. O'QUVCHILARGA XALQ CHOLG'ULARINI O'RGATISHDA SHARQ ALLOMALARI MUSIQIY RISOLALARINING AHAMIYATI.....	125
22	Любимцева В.С. ИСПОЛЬЗОВАНИЕ ИННОВАЦИОННЫХ ТЕХНОЛОГИЙ – ВАЖНОЕ УСЛОВИЕ ДЛЯ СОВЕРШЕНСТВОВАНИЯ ПРОФЕССИОНАЛЬНОГО МАСТЕРСТВА ПРЕПОДАВАТЕЛЯ.....	131
23	Matjanova M. OQIWSHILARDÍ ESTETIK TÁRBIYALAWDA ÁMELIY QOLLANIW METODLARÍ, FORMA HÁM QURALLARI...	136
24	Jumabaev A. NOTA OQIW TÁJIRIYBESINDE ATQARIWSHILIQ KÓNLIKPELERIN ÓZLESTIRIW HÁM QÁLIPLESTIRIW.....	143
25	Раджабова Н. АКТИВИЗАЦИЯ ТВОРЧЕСКИХ НАВЫКОВ С ИСПОЛЬЗОВАНИЕМ ИНТОНАЦИОННЫХ ОСОБЕННОСТЕЙ МЕЛОДИИ В МЕТОДИКЕ ПРЕПОДАВАНИЯ СОЛЬФЕДЖИО....	149
26	Mutalov D.A. YOSHLARNING MA'NAVIY SHAKLLANISHIDA MUSIQANING O'RNI.....	154

JÁMIYETLIK-GUMANITAR PÁNLER

27	Palimbetov K.S. QARAQALPAQ XALÍQ DÁSTÚR FOLKLORÍNÍN ÚYRENILIW MÁSELESÍ.....	160
28	Bekbergenova Z. 1990-2000-JÍLLARDAĞÍ QARAQALPA AMATURGIYASÍ HAQQÍNDA	168
29	Marziyayev J.K. EKOLOGIK MADANIYAT VA UNI SHAKLLANTIRISH: EKOLOGIK MUAMMONI OLDINI OLISHNING BIR USULI SIFATIDA.....	176
30	Sadenova G.P. KÓRKEM SHÍĞARMALARDA EPITETTÍN QOLLANÍLÍW ÓZGESHELIKLERI HÁM USÍLLARÍ.....	181